

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Agnieszki Wróbel-Chmiel pt. „Skazani za znęcanie się nad rodziną jako
ojcowie. Studium pedagogiczne” napisanej na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS
w Lublinie pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Bartkowicza

Omówienie i ocena problematyki badawczej

W badaniach pedagogicznych problematyka występowania przemocy w wychowaniu dzieci podejmowana jest bardzo często, ale przede wszystkim z perspektywy konsekwencji doświadczania przemocy przez dziecko. Stosowanie jakichkolwiek kar cielesnych wobec dziecka oddziałuje negatywnie na jego psychikę, zaburza możliwość zaspokajania jego podstawowych potrzeb, zwłaszcza potrzeby bezpieczeństwa. Zadawanie dziecku cierpienia, bólu fizycznego czy urazów psychicznych przez rodzica, bez względu na jego „dobre intencje”, kwalifikuje się do kategorii przemocy, która prowadzi do szkód rozwojowych i poważnych negatywnych konsekwencji w przyszłości. Podkreśla się bowiem, że kary fizyczne są w gruncie rzeczy nieskutecznym środkiem wychowawczym, rozwijają postawę zewnątrzsterowności i nie przyczyniają się do internalizacji zasad postępowania i konstruktywnych wyborów. Kary fizyczne uczą jedynie, że ten kto jest silniejszy ma rację oraz że przemoc jest dopuszczalna w relacjach z innymi i że jest to sposób rozwiązywania konfliktów oraz wymuszania tego co się chce. Niestety, w dalszym ciągu występuje społeczna aprobata dla tak zwanych łagodniejszych postaci przemocy w postaci klapsów czy bicia (lania) w celach wychowawczych. Badania wykazują, iż taka postawa jest pozytywnie skorelowana z liczbą przypadków poważnego znęcania się nad dziećmi, co oznacza, że im bardziej w społeczeństwie aprobowane są tak zwane łagodne postaci przemocy, tym więcej jest w nich przypadków poważnego znęcania się nad dziećmi.

Magister Agnieszka Wróbel-Chmiel na powyższą problematykę popatrzyła z zupełnie innej strony, mianowicie z perspektywy sprawców przemocy wobec członków własnej rodziny, w tym dzieci, którzy zostali pociągnięci do odpowiedzialności karnej z art. 207 kodeksu karnego, a więc za znęcanie się nad rodziną i są osadzeni w zakładzie karnym. Kara pozbawienia wolności aby zrealizowała funkcję prewencji szczególnej i miała sens musi wykorzystać czas izolacji więziennej na oddziaływania resocjalizacyjne ukierunkowane na

przepracowanie problemów z wypełnianiem roli rodzica, gdyż po odbyciu kary sprawca przemocy najprawdopodobniej wróci do rodziny i powinien zmienić swoje dotychczasowe funkcjonowanie w relacjach z członkami swojej rodziny. Sam upływ czasu nie rozwiąże problemów a skłonności do stosowania przemocy samoistnie nie zanikną. Dlatego potrzebna jest wnikliwa diagnoza przyczyn stosowania przemocy w rodzinie, na podstawie której będzie możliwe opracowanie programów terapeutycznych ukierunkowanych na konfrontowanie się skazanych z własnymi problemami, uruchomienie motywacji wewnętrznej do przemiany i podjęcie pracy nad rozwiązaniem problemu stosowania przemocy w rodzinie.

Jestem przekonana, że przedstawiona dysertacja wychodzi naprzeciw tym potrzebom i dlatego wybór tematu przez Autorkę uznaję nie tylko za trafny, ale i niezbędny, a badania - jako potrzebne i użyteczne. Podjęta problematyka badawcza jest ważna ze społecznego punktu widzenia, cenna poznawczo i mająca istotne znaczenie z punktu widzenia praktyki penitencjarnej. Należy bowiem podkreślić, że dotychczas nie podejmowano badań, które wyjaśniałyby uwarunkowania przemocy domowej wynikające z przekonań i poglądów pedagogicznych ojców, mężów/partnerów życiowych stosujących przemoc wobec najbliższych.

Omówienie struktury i zawartości merytorycznej pracy

Przedstawiona do recenzji praca doktorska obejmuje 243 stron tekstu, aneks z 6 narzędziami badawczymi (w tym 4 własnego autorstwa), spis 37 tabel oraz bibliografię (263 pozycji źródłowych, poza tym wykaz aktów prawnych i źródeł internetowych). Praca łącznie liczy 289 stron. Na zasadniczą część pracy składają się: wstęp, dwa rozdziały teoretyczne, rozdział metodologiczny, jeden rozdział empiryczny oraz zakończenie wraz z wnioskami dla praktyki. Praca posiada więc strukturę odpowiadającą przyjętym wymaganiom stawianym pracom empirycznym – została zachowana proporcja pomiędzy częścią teoretyczną (104 strony) i empiryczną (131 stron).

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Znęcanie się nad rodziną jako przejaw przemocy domowej oraz jako przestępstwo”, przedmiotem zainteresowana Autorka uczyniła zagadnienia agresji i przemocy, zwracając szczególną uwagę na różnice w definiowaniu tych dwóch pojęć. Ukazała również rodzaje i formy agresji oraz teorie zachowań agresywnych. W dalszej kolejności omówiła problem przemocy wobec dzieci oraz wobec żon/partnerek życiowych. Omówiła ponadto zagadnienie rodzica jako sprawcy przemocy wobec dziecka, w tym problem kar cielesnych w wychowaniu dzieci. Następnie skoncentrowała się na mężczyźnie jako sprawcy przemocy wobec kobiet, przedstawiła portret psychologiczny

mężczyzny jako sprawcy przemocy wewnątrzrodzinnej, scharakteryzowała cykl przemocy małżeńskiej oraz formy przemocy wobec kobiet i jej długofalowych skutków dla zdrowia fizycznego i psychicznego kobiety. Istotnym zagadnieniem rozdziału pierwszego są również uregulowania prawne dotyczące przestępstwa znęcania się nad rodziną. Rozdział ten ma logiczną i spójną strukturę i nie dostrzegłam w nim merytorycznych błędów.

Przedmiotem zainteresowania rozdziału drugiego zatytułowanego „Skazany za znęcanie się nad rodziną - aspekty resocjalizacyjne” Autorka uczyniła rzeczywiste i oczekiwane formy pracy resocjalizacyjnej ze skazanymi za znęcanie się nad rodziną. Przedstawiła sylwetkę przestępcy jako jednostki wykolejonej społecznie i agresywnej oraz ukazała różnorodność terminów wykorzystywanych w pedagogice resocjalizacyjnej do określania osób popełniających czyny naruszające normy społeczne i prawne. Omówiła zagadnienie osobowości jednostek wykolejonych społecznie oraz scharakteryzowała wykolejenie społeczne w sferze zachowania. Zwróciła uwagę na funkcjonowanie sprawców przemocy domowej w polskim systemie więziennictwa ze szczególnym uwzględnieniem roli personelu więziennego w podtrzymywaniu kontaktów skazanych z rodziną. Ważnym elementem niniejszego rozdziału jest dokonanie charakterystyki wybranych programów o charakterze edukacyjno-korekcyjnym oraz rozwijające kompetencje rodzicielskie dla sprawców przemocy w rodzinie. Autorka nie zapomniała również omówić powyższą problematykę z perspektywy dziecka i jego relacji emocjonalnych wywołanych pobytem rodzica w zakładzie karnym. Poza tym przedstawiła stan badań nad więziennym ojcostwem i macierzyństwem. Rozdział ma strukturę przemyślaną a podejmowane treści są merytorycznie uzasadnione.

Rozdział trzeci pt. „Metodologiczne aspekty badań własnych” został poświęcony ustaleniom metodologicznym, które zadecydowały o kształcie przeprowadzonych badań. Autorka zastosowała model badań wyjaśniających, co umożliwiło jej osiągnięcie zamierzonych celów badawczych. Sformułowane problemy i hipotezy badawcze wyczerpują poruszaną problematykę i są adekwatne do analizowanych treści. Jedyne hipoteza nr 2 jest niedopracowana, gdyż brzmi ona: „Zakładam, że ojcowie skazani za znęcanie się nad rodziną prezentują bardziej przyzwalający stosunek do stosowania agresji, przemocy w pełnieniu roli ojca i męża/partnera życiowego”. Hipoteza ta powinna być uzupełniona stwierdzeniem: „niż badani z grupy porównawczej”. Poza tym Autorka zapomniała o zdefiniowaniu zmiennych i wskaźników i wskazaniu, które zmienne pełnią funkcję zmiennej zależnej, a które zmiennych niezależnych.

Jednakże jednoznacznie stwierdzam, że procedura badawcza jest logiczna i spójna, co więcej, metodologicznie uzasadniona. Rozdział ten jest skonstruowany poprawnie, z zachowaniem obowiązujących kanonów, cel jest sformułowany w sposób jasny i klarowny, podobnie - problemy i hipotezy badawcze. Autorka szczegółowo opisała chronologię podejmowanych czynności badawczych oraz procedurę doboru respondentów tworzących grupę podstawową (skazani za znęcanie się nad rodziną) i grupę porównawczą (skazani za nieagresywne przestępstwa przeciwko mieniu). Dokonała również szczegółowej charakterystyki badanych grup.

W celu zgromadzenia materiału empirycznego Autorka posłużyła się 6 wystandaryzowanymi narzędziami badawczymi znanych badaczy polskich oraz 4 narzędziami własnego autorstwa. Były to Kwestionariusz dla Rodziców do Badania Postaw Rodzicielskich Marii Ziemskiej, Inwentarz Psychologiczny Syndromu Agresji IPISA-II Zbigniew Gasia, natomiast autorskie narzędzi to: Skala Ideał Ojca i Męża/Partnera, Kwestionariusz Moje Poglądy na Kary i Nagrody, Kwestionariusz Jakim Jestem Ojcem i Mężem/Partnerem i Kwestionariusz Ankiety. Dobór narzędzi ma swoje uzasadnienie merytoryczne i metodologiczne a na ich podstawie Autorka zgromadziła rzetelny materiał badawczy.

W rozdziale IV zatytułowanym „Analiza wyników przeprowadzonych badań” Autorka skupiła się na identyfikowaniu różnic między skazanymi za znęcanie się nad rodziną a skazanymi winnymi przestępstw przeciwko mieniu. Porównując obie grupy uwzględniono poziom agresywności badanych, ich postawy rodzicielskie, opinie na temat skuteczności nagród i kar w wychowaniu oraz częstotliwość przestrzegania przez badanych warunków skutecznego karania i nagradzania dzieci a także ocenę siebie w roli ojca i męża/partnera życiowego. Drogą grupowania zmiennych i stopniowego ich redukowania udało się Autorce wyodrębnić 3 wzorce ojca i męża/partnera życiowego. Pozwoliło to na pokazanie podstawowych różnic w pełnieniu roli ojca i męża przez sprawców znęcania się nad rodziną i sprawców przestępstw przeciwko mieniu.

Autorka sprawnie i ze znanstwem technik statystycznych zrelacjonowała zarejestrowane wyniki badań. Na uznanie zasługuje fakt, iż Autorka skonstruowała autorskie narzędzia badawcze i wykorzystała analizę czynnikową w celu redukcji zmiennych. Potwierdziła również metodami statystycznymi rzetelność i trafność opracowanych skal. Dzięki temu przedstawiony raport z badań jest wnikliwy, rzetelny i wyczerpujący. Interpretacje otrzymanych rezultatów badawczych również świadczą o wysokich kompetencjach naukowych Autorki.

Na wysokim poziomie merytorycznym jest również końcowa część rozprawy „Zakończenie i wnioski praktyczne”. Autorka wykazała się w niej umiejętnością syntetycznego myślenia i sprawnością w zakresie formułowania uogólnień, bez zbytnej generalizacji. Całość pracy zamyka 9 implikacji dla praktyki resocjalizacyjnej, które są logiczną konsekwencją ujawnionych poprzez badania prawidłowości.

Analiza otrzymanych wyników badań jest przejrzysta, logiczna i wyczerpująca. Mam jedynie kilka kwestii, które mogłyby być poddane dyskusji i ewentualnie doprecyzowane.

1. W przypadku opracowanego narzędzia do badania przekonań skazanych ojców na temat skuteczności kar w wychowaniu dzieci analiza czynnikowa ujawniła, że item „słowne upomnienia i reprimendy” uzyskał ładunek czynnikowy o znaku ujemnym w przypadku czynnika „Przekonania o skuteczności kar opartych na przemocy fizycznej i słownej”, równocześnie ten sam item uzyskał ładunek czynnikowy o znaku dodatnim w przypadku czynnika „Przekonanie o skuteczności kar opartych na ograniczeniu swobód i przywilejów”, co oznacza, że w czynniku 1 „słowne upomnienia, reprimendy” były oceniane jako nieskuteczne, natomiast w przypadku czynnika 2 jako skuteczne. Uważam, że należałoby dokonać interpretacji tego fenomenu.
2. W przypadku narzędzia „Ideal Ojca i Męża/Partnera” Autorka przeprowadziła badania normalizacyjne wykorzystując do badań grupę studentów z kierunków Pedagogika (22 osoby) i Inżynieria Bezpieczeństwa (30 osób). Po pierwsze, wskazuję na nieliczną grupę, co zdecydowanie osłabia wartość wyników. Po drugie, okazało się, że skazani za przestępstwa przeciwko mieniu uzyskali wyniki zdecydowanie bardziej pozytywne niż grupa studentów. Wydaje się, że wynik ten jest zaskakujący zważywszy, iż dotyczy studentów Pedagogiki, których edukacja między innymi dotyczy prawidłowego wypełniania funkcji rodzicielskich. Autorka nie uzasadniła, dlaczego do badań normalizacyjnych wybrała właśnie grupę studentów Pedagogiki – czy tylko dlatego, że miała do nich łatwy dostęp? Wyjaśniła jedynie, że trudno było znaleźć mężczyzn przebywających na wolności o podobnym wieku i wykształceniu, co skazani (s. 178).

Badania ujawniły, że w obrazie sprawców znęcania się nad rodziną na pierwszy plan wysuwa się styl pełnienia roli ojca i męża/partnera oparty na zasadach autokratyzmu i patriarchy, który dodatkowo wspierają agresywne przekonania pedagogiczne badanych. Skazani winni przemocy domowej to osoby prezentujące wzorzec ojca i męża autokraty skłonnego do agresji i przemocy wobec najbliższych oraz przekonanego o słuszności

budowania i utrzymywania modelu rodziny patriarchalnej, w której dominującą rolę pełni mężczyzna. Ujawniona u badanych skazanych tendencja do agresji i przemocy obejmuje sferę poznawczą, emocjonalną i behawioralną, co dowodzi, że wymagają oni głębokiego procesu resocjalizacji, co jest poważnym wyzwaniem dla Służby Więziennej. Ich resocjalizacji nie ułatwia również fakt, iż skazani za znęcanie się nad rodziną w większości charakteryzują się pozytywnym wizerunkiem siebie jako ojca i męża i mają sprawne techniki usprawiedliwiania swoich czynów.

Ocena formalnej strony pracy

Przedstawiona do oceny praca doktorska jest wolna od wad czy błędów redakcyjnych. Pod względem formalnym jest dopracowana, napisana poprawnym językiem, przypisy są redagowane poprawnie, z pełną konsekwencją i zgodnie z regułami. W związku z powyższym, niniejszą pracę pod względem wypełnienia wymagań formalnych oceniam bardzo wysoko.

Wnioski końcowe

Zaprezentowana dysertacja dowodzi, że mgr Agnieszki Wróbel-Chmiel posiada rozległą wiedzę z zakresu podejmowanej problematyki. Pracę uznaję jako wartościową poznawczo, napisaną ze znanostwem przedmiotu, posiadającą logiczny zamysł badawczy i odznaczającą się konsekwentnym zrealizowaniem założonych celów.

Reasumując pragnę podkreślić, że praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Autorka wykazała się nie tylko dobrym przyswojeniem zagadnień z zakresu objętego przedmiotem rozprawy, ale i pogłębioną wiedzą z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej i metodologii badań naukowych. Dowiodła umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych przez zaprojektowanie, przeprowadzenie, przedstawienie i omówienie otrzymanych wyników badań i sformułowanie wynikających z nich wniosków i wskazówek do pracy resocjalizacyjnej. Proces weryfikacji postawionych hipotez jest poprawny. Autorka w pełni zrealizowała przyjęty cel badań.

Z uwagi na wysoki poziom merytoryczny pracy i zaprezentowaną przez Autorkę dojrzałość naukową, rekomenduję niniejszą pracę do wyróżnienia i wyrażam nadzieję, że będzie ona opublikowana.

Stwierdzam więc, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Wróbel-Chmiel stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje wiedzę teoretyczną w dziedzinie nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Praca ta spełnia więc wymogi art. 13 ustawy z dnia

14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U. 2003, nr 65, poz. 595 z późn. zm.). Wnioskuje więc o dopuszczenie mgr Agnieszka Wróbel-Chmiel do następnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora.

Jan Kroll